

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.17>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Вишневська М.М.,

*здобувачка кафедри конституційного права**та порівняльного правознавства**юридичного факультету УжНУ*

Вишневська М.М. Фундаментальні цінності та функціональне призначення конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу.

Статтю присвячено дослідженню фундаментальних цінностей та функціонального призначення конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу.

Встановлено, аналіз питання щодо мети та функцій конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу має важливе теоретичне та практичне значення: ця мета повинна відповідати юридичній природі їхнього правового статусу; підстави та санкції для конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу повинні бути відповідними цій меті та завданням; функції конституційно-правової відповідальності служать інструментом для досягнення її цілей. В цьому контексті, визначаючи мету конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, важливо врахувати юридичну природу цієї відповідальності.

Визначено, станом на сьогодні не існує єдиного підходу до трактування цього терміну, і його визначення може бути близьким до таких понять, як «мета», «компетенція», «права» і інші. Як функціональний інститут конституційного права, інститут конституційно-правової відповідальності виконує роль обслуговування предметних інститутів конституційного права. Ця дуалістична функція конституційно-правової відповідальності виявляється в тому, що вона одночасно є функціональним інститутом самого конституційного права та необхідним компонентом всіх предметних інститутів конституційного права.

Виявлено, функції конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу можна характеризувати наступним чином: є складним та системним явищем, і мають свої специфічні способи та форми реалізації, які стосуються певних функцій на конкретних етапах їх застосування; мають конкретну ціль та призначення, оскільки вони визначають напрямок і характер впливу і обумовлені закономірностями

суспільного розвитку і вдосконалення суспільних відносин; форми реалізації цих функцій визначаються природою конституційно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу.

Встановлено, під функціями конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу слід розуміти основні напрямки впливу цього механізму на діяльність суб'єктів виборчого процесу, їхню поведінку та правосвідомість. Функції визначають суть та соціальне призначення конституційно-правової відповідальності і сприяють досягненню її цілей.

Ключові слова: функції конституційно-правової відповідальності, суб'єкти виборчого процесу, санкції, юридична природа, соціальна справедливість, конституційна законність.

Vyshnevskya M.M. Fundamental values and functional purpose of constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process.

This article is dedicated to exploring the fundamental values and functional purpose of the constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process. It has been established that the analysis of the purpose and functions of the constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process holds significant theoretical and practical significance. This purpose should correspond to the legal nature of their legal status, and the grounds and sanctions for the constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process should be consistent with this purpose and objectives. The functions of constitutional-legal responsibility serve as a tool for achieving its goals. In this context, when defining the purpose of the constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process, it is important to take into account the legal nature of this responsibility.

It has been determined that there is currently no single approach to interpreting this term, and its definition may be close to concepts such as 'purpose,' 'competence,' 'rights,' and others. As a functional institution of constitutional law, the institution of constitutional-legal responsibility

serves the purpose of servicing the substantive institutions of constitutional law. This dual function of constitutional-legal responsibility is manifested in the fact that it is both a functional institution of constitutional law and a necessary component of all substantive institutions of constitutional law.

It has been revealed that the functions of constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process can be characterized as follows: they are a complex and systemic phenomenon and have their specific methods and forms of implementation that relate to specific functions at different stages of their application. They have a specific goal and purpose since they determine the direction and nature of influence and are determined by the laws of social development and the improvement of social relations. The forms of implementing these functions are determined by the nature of the constitutional-legal status of subjects of the electoral process.

It has been established that the functions of constitutional-legal responsibility of subjects of the electoral process should be understood as the main directions of the influence of this mechanism on the activities of subjects of the electoral process, their behavior, and legal consciousness. The functions determine the essence and social purpose of constitutional-legal responsibility and contribute to the achievement of its goals.

Key words: functions of constitutional-legal responsibility, subjects of the electoral process, sanctions, legal nature, social justice, constitutional legality.

Постановка проблеми. Аналіз питання щодо мети та функцій конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу має важливе теоретичне та практичне значення:

1) ця мета повинна відповідати юридичній природі їхнього правового статусу;

2) підстави та санкції для конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу повинні бути відповідними цій меті та завданням;

3) функції конституційно-правової відповідальності служать інструментом для досягнення її цілей.

В цьому контексті, визначаючи мету конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, важливо враховувати юридичну природу цієї відповідальності.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика мети та функцій конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу була предметом наукових доробків М. Головатого, А. Лукашова, А. Максимова, М. Мельника, Д. Ольшанського, С. Рябова, В. Погорілка, Л. Тихомирова, О. Тодики, Ю. Тодики та ін.

Виклад основного матеріалу. У різних галузях знань термін «функція» набуває специфічного значення. Походження цього слова від латинського «functio», що означає виконання певних дій або завдань. Так, у контексті теорії держави і права, поняття «функція» вказує на напрямок, об'єкт і зміст діяльності, що властивий державно-правовим інститутам, та використовується для опису соціальної ролі держави і права.

У теорії права термін «функція» використовується для характеристики: 1) різноманітності діяльності держави; 2) правової форми функціонування органів держави; 3) повноважень (компетенції) окремих органів держави.

Станом на сьогодні не існує єдиного підходу до трактування цього терміну, і його визначення може бути близьким до таких понять, як «мета», «компетенція», «права» і інші. Як функціональний інститут конституційного права, інститут конституційно-правової відповідальності виконує роль обслуговування предметних інститутів конституційного права. Ця дуалістична функція конституційно-правової відповідальності виявляється в тому, що вона одночасно є функціональним інститутом самого конституційного права та необхідним компонентом всіх предметних інститутів конституційного права.

Юридична відповідальність виконує різні функції, тобто впливає на суспільні відносини, які регулюються правом. Ці функції можна умовно поділити на дві категорії: загальносоціальні та спеціальні (юридичні). До загальносоціальних функцій юридичної відповідальності належать заохочення дотримання правил, виховання у суспільстві, профілактика правопорушень, надання інформації, сприяння комунікації тощо. У той час як до спеціальних (юридичних) функцій відносяться регулювання відносин між особами та захист правопорядку.

Конституційно-правова відповідальність через особливості предмета конституційно-правового регулювання має виражений політичний характер, оскільки вона настає за порушення суспільних відносин, пов'язаних із виконанням владних функцій в державі. Проте, важливо розуміти, що конституційно-правова відповідальність відрізняється від політичної, оскільки вона опирається на конституційні норми і передбачає відповідні юридичні, а не політично-етичні санкції [1].

На основі загальних принципів юридичної відповідальності, Ю. Ткаченко встановив, що конституційно-правова відповідальність є окремим видом юридичної відповідальності, і її суть полягає в обов'язку понести негативні правові наслідки, які безпосередньо передбачені конституційним законодавством, суб'єктом, що вчинив порушення конституційних норм [2].

Іноді до конституційно-правової відповідаль-

ності в її широкому розумінні відносять і дисциплінарну відповідальність за порушення правил діяльності Верховної Ради України, Конституційного Суду України, Центральної виборчої комісії та інших органів. Зрозуміло, що найважливішим видом юридичної відповідальності в конституційному праві України є конституційно-правова відповідальність у її вузькому, галузевому значенні, яка є основною складовою публічно-правової відповідальності [3].

Функції конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу можна характеризувати наступним чином:

а) є складним та системним явищем, і мають свої специфічні способи та форми реалізації, які стосуються певних функцій на конкретних етапах їх застосування;

б) мають конкретну ціль та призначення, оскільки вони визначають напрямок і характер впливу і обумовлені закономірностями суспільного розвитку і вдосконалення суспільних відносин;

в) форми реалізації цих функцій визначаються природою конституційно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу.

Основними цілями функцій юридичної відповідальності можна вважати наступне: налагодження порядку в суспільних відносинах, запобігання порушенням законодавчо встановлених правил, забезпечення законної поведінки громадян, підвищення рівня юридичної культури та правової свідомості суспільства, покарання порушників, відновлення прав і свобод [4, с. 80].

На нашу думку, головною метою юридичної відповідальності є забезпечення правопорядку, запобігання порушенням закону та усунення їх наслідків, сприяння вихованню громадянської свідомості та поваги до правових норм. Мета конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу розкривається через їх функції. Щодо вмісту цих функцій, об'єкт їх впливу може мати різний характер та спрямованість.

Система функцій конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу представляє собою складний механізм, оскільки ці функції взаємодіють та доповнюють одна одну.

Закріплення конституційно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу з визначеним переліком їх прав і обов'язків у діючому законодавстві України впливає на формування основних підходів до регулювання суспільних відносин, що виникають під час виконання ними своїх функцій і повноважень у виборчому процесі та створює модель правомірної поведінки.

Реалізація регулятивної функції конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу відбувається через встановлення конституційних обов'язків і обмежень, що сприяють формуванню правомірної поведінки.

Регулятивна функція конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу спрямована на виконання їх конституційно-правового статусу. Зокрема, шляхом встановлення законом прав та обов'язків суб'єктів виборчого процесу, ця функція регулює їх законну поведінку як учасників конституційно-правових відносин.

Регулююча (регулятивна) функція конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу має вагомий роль у розумінні сутності конституційно-правової відповідальності загалом. Основною її ідеєю є здатність правового впливу на індивідів, яка змушує їх дотримуватися правових норм і виявляється в їх правомірній поведінці [4].

Попереджувальна функція не має на меті покарати, а спрямована на формування у суб'єктів, включаючи тих, які схильні до порушень, моделей правомірної поведінки. Іншими словами, встановлені конституційні обов'язки та заборони, визначені законодавством, запобігають небажаному варіанту поведінки. Зазначену функцію також можна визначити як здатність впливати на особу, яка скоїла правопорушення, а також на інших членів суспільства, з метою спонукати їх до вибору правомірної поведінки або попередження негативних наслідків протиправних дій.

Превентивна (попереджувальна) функція юридичної відповідальності спрямована на запобігання антисоціальній поведінці. З цією метою вона включає в себе наступні засоби: накладення обов'язків щодо додержання правових норм, які визначають правила правомірної поведінки, встановлені в тексті норми; повідомлення осіб про можливість покарання за порушення цих правил, яке міститься в диспозиції правової норми. [4].

Каральна (штрафна) функція, за своєю правовою природою, є характерною для ретроспективної конституційно-правової відповідальності. Деякі дослідники розглядають її як основну функцію юридичної відповідальності. Однак важливо враховувати специфіку конституційно-правових відносин і, відповідно, особливості конституційно-правової відповідальності. Зазвичай каральна функція розглядається як основна у кримінальному праві і включає в себе покарання винної особи та відновлення соціальної справедливості.

Відновлювальна функція конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу стає актуальною в тих випадках, коли було порушено усталені суспільні відносини і не було здійснено відповідного впливу з боку превентивної і регулятивної функцій юридичної відповідальності. Ця функція частіше застосовується в цивільному праві, особливо в контексті майнових правовідносин. Основна її мета полягає в віднов-

ленні режиму конституційної законності, виключенні недобросовісних суб'єктів, а також відновленні працездатності органу державної влади та знятті напруженості у взаєминах між владними суб'єктами.

Сучасна правова наука досліджує виховний аспект юридичної відповідальності. Встановлення конституційно-правових санкцій і їх застосування до суб'єктів виборчого процесу мають на меті сприяти формуванню правомірної поведінки серед суб'єктів виборчого процесу, підвищенню поваги до Конституції України, загальнодемократичних цінностей, а також прав і свобод людини і громадянина.

Виховна роль є характерною для будь-якого виду юридичної відповідальності, і це також відноситься до конституційно-правової відповідальності. У минулі часи в юридичній науці в Україні переважала концепція позитивної юридичної відповідальності, в якій велике значення приділялося моральним та громадським критеріям дій.

Висновки. Під функціями конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу слід розуміти основні напрямки впливу цього механізму на діяльність суб'єктів виборчого процесу, їхню поведінку та правосвідомість. Функції визначають суть та соціальне призначення конституційно-правової відповідальності і сприяють досягненню її цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Погорілко В.Ф. Вибрані праці. До 75-річчя від дня народження / відп. ред. академік НАН України Ю.С. Шемшученко. К.: Видво «Юридична думка», 2013. 436 с.
2. Ткаченко Ю.В. Форми (види) конституційно-правової відповідальності. *Форум права*. 2013. № 2. С. 549–555.
3. Скрипнюк О.В. Конституція України та розвиток теорії та практики конституційно-правової відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 6 (92). С. 41–48.
4. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах: монографія: / кол. авторів; за заг. ред. Н.М. Оніщенко. К.: Видавництво «Юридична думка», 2009. 216 с.
5. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Харута В.Ф. Реалізація принципу народовладдя: доктринальні засади. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76(2). Ч. 1. 2023. С. 79–86.
6. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Натуркач Р.П. Правотворчість судової влади при здійсненні правосуддя, як джерело виборчого права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2. 2023. С. 11–16.